

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

*Зібер А., 1-й курс, магістранта, педагогічний факультет
Гудима Н.В., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики початкової школи*

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

У статті схарактеризовано особливості вивчення фразеологізмів на уроках української мови; описано підхід диференційованого навчання в початковій школі в процесі формування культури мовлення молодших школярів; змодельовано систему вправ і завдань, що дасть змогу учням засвоїти значення фразеологізмів. З'ясовано, що робота над фразеологізмами буде систематичною, якщо на кожному уроці будувати завдання для вивчення нової теми з активним залученням фразеологічного матеріалу. Доведено, що диференційний підхід сприятиме глибокому засвоєнню учнями фразеологічного матеріалу, а різнорівнева форма роботи дасть змогу створити ситуацію успіху на уроці української мови.

Ключові слова: молодші школярі, фразеологізми, диференційоване навчання, культура мовлення, технологія.

Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури. Вивчення української мови має бути зорієнтоване на формування мовної особистості, яка забезпечує розширення функцій державної мови, творення українського мовного середовища в усіх сферах суспільного життя, природне бажання повернутися в своєму щоденному побутовому спілкуванні до перерваних традицій, до відродження традиційної культури у спілкуванні. Тому мовну особистість покликано формувати навчальні заклади нового типу, що у своїй діяльності безпосередньо реалізують концепцію національної школи. Виконанню цього завдання сприяє й основна мета нової програми з української мови: формування ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою. Іван

Франко, якому притаманне вживання фразеологізмів у своїх творах, наголошував, що у «цих маленьких мовних одиницях збережена глибока істина про характер, мораль, етику, вірування нації» [5, с. 8].

Вивчаючи фразеологію, дитина занурюється в українську культуру, бачить особливості менталітету нашої країни. А це сприяє вирішенню соціокультурної змістової лінії, яка передбачає формування в учнів уявлення про мову як форму вияву культури українського народу, розширення уявлень школярів про свою державу Україну, засвоєння малих українських фольклорних форм, національних формул і мовленнєвого етикету. Василь Сухомлинський зауважив, що: «...потрібно на кожному уроці записувати 2-3 нових фразеологічних звороти, які б збагачували мову школярів» [2, с.34].

Фразеологізми в початковій школі вивчаються мало, але в житті людина постійно на них потрапляє. Шкільні програми з української мови для початкових класів зорієнтовані лише на поверхнєве знайомство з фразеологічними одиницями, що веде до неприпустимих наслідків – недостатньо високий рівень знання дітьми цих перлин народної мудрості. Над формуванням культури мовлення необхідно працювати, формуючи активну мовленнєву особистість, яка вміє користуватись усіма скарбами української мови. Адже кожний учень початкової школи – маленький громадянин України, він – майбутнє нашої держави, а отже – майбутнє нашої державної мови.

Аналіз останніх досліджень розкриває окремі аспекти збагачення мовлення учнів українською фразеологією. Сучасна методика вивчення фразеологічних одиниць будується на основі здобутків українського теоретичного мовознавства (праці О. Потебні, Ф. Буслаєва, І. Срезневського, К. Ушинського, В. Богородицького, О. Шахматова, П. Фортунатова, С. Абакумова, С. Чавдарова, В. Масальського, С. Дмитровського, І. Олійника, О. Біляєва, В. Ужченка, Л. Скрипник, Г. Удовиченка, О. Бистрової, М. Баранова, М. Пентилюк, В. Мельничайка, М. Стельмаховича та ін.).

Особливості оволодіння фразеологічним багатством української мови в початкових класах є предметом вивчення таких методистів: Л. Соловець, О. Тесленко, Т. Ляхової, В. Барабаш, В. Мельничайка та ін.

У програмі з української мови для учнів початкових класів не відведено годин для вивчення фразеологізмів, тому їх розглядати потрібно інтегровано з іншими темами. Фразеологія для учнів початкових класів є досить складним і об'ємним матеріалом, і програмою, як уже було зазначено, ця робота не передбачена, а спеціальні завдання з цієї теми трапляється лише на олімпіадах, причому досить часто, як зазначають учителі. В новій програмі з української мови зазначено, що учні аж у третьому класі знайомляться з прямим і переносним значенням слів. Згідно з вимогами цієї програми учень „пояснює і вживає у власному мовленні опрацьовані за підручниками фразеологізми, зокрема, прислів'я” [5]. Чинна програма для четвертого класу передбачає розширення уявлень учнів про лексичне значення слова, а саме слів з абстрактним значенням. Про вивчення фразеологізмів у навчальній програмі мова не йде.

Отже, якщо знання фразеологізмів розраховано лише на учнів з високим рівнем навчальних досягнень, то постає актуальною потреба у створенні системи фразеологічної роботи, розрахованої на вік учнів початкових класів. Тому метою статті є схарактеризувати особливості вивчення фразеологізмів на уроках української мови та описати технології формування культури мовлення молодших школярів у процесі вивчення фразеологізмів.

Диференціація як принцип навчання в школі передбачає таку організацію роботи на уроці, коли одному або групі учнів учитель пропонує в певній системі посильні завдання різної складності і цим самим створює сприятливі умови для розвитку і навчання кожного [4, с. 52].

У сучасній початковій школі диференціація переважно здійснюється у класах, де навчаються різні за розвитком учні. Метою диференційованого навчання в початкових класах є: по-перше, запобігти прогалинам у знаннях або усунути їх, «вирівняти» підготовку учнів, збудити у них інтерес до навчання; по-друге, поглибити й розширити знання, вміння й навички школярів, задовольнити їхні різноманітні пізнавальні потреби.

Як показує аналіз теорії і практики, успішне здійснення диференційованого навчання можливе за умов, коли вчитель: уміє передбачати

труднощі, що можуть виникнути в дітей під час засвоєння матеріалу; враховує загальну готовність своїх підопічних до наступної діяльності, тобто рівень сформованих знань, здатність самостійно працювати, ставлення до роботи; використовує в системі диференційовані завдання індивідуального та групового характеру; проводить перспективний аналіз: для чого плануються завдання, чому їх треба використати на цьому етапі уроку, як продовжити роботу на наступних уроках.

У розвідці пропонуємо систему вправ і завдань, що дає змогу учням засвоїти значення фразеологізмів. Спочатку дається визначення фразеологічного звороту зі словника. Запропонований малюнок і вірш допомагають краще зрозуміти значення фразеологізму. Активізується зорова і слухова пам'ять. Невеличкий вірш легко вчиться напам'ять і служить зразком вживання даного звороту у мовленні. Це збагачує словниковий запас учнів і є поштовхом до вживання його у власному мовленні. Наприклад, пропонуємо учням фразеологічний вираз - «курці ніде сісти», що означає дуже мало місця. На першому етапі ознайомлення з фразеологізмом учні вчать вірш:

В нас на лавці у дворі Курці ніде сісти.

Посідали жіночки І пліткують залюбки.

Далі пропонуються вправи, які можна використати на уроках під час вивчення частин мови. Це диференційовані завдання, розміщені по рівнях.

I рівень: завдання найлегші. Для роботи з фразеологізмами додається довідка, пропонується 1-2 завдань з теми, що вивчається.

II рівень: завдання на побудову речень з фразеологічними зворотами і декілька граматичних завдань, що вимагають від учнів практичного застосування мовних знань.

III рівень: завдання творчого характеру, що сприяють розвитку зв'язного мовлення, логічного мислення, фантазії та уяви школярів. Усе це разом сприяє розвитку творчих здібностей школярів.

Діти починають роботу з першого рівня, а виконавши його, переходять до наступного. Наприклад: Виконай завдання:

I рівень. Прочитай і спиши вірш. Знайди у ньому фразеологізм. Підкресли іменники. Визнач, у якому відмінку вони стоять.

II рівень.

1) Склади розповідне речення з відповідним фразеологізмом.

2) Склади і запиши за малюнком спонукальне речення.

III рівень. Яка розмова могла б відбутися між Курочкою і жінками. Придумай діалог і розіграй його з товаришем.

Такі різнорівневі завдання учні виконують із задоволенням, цікавістю. Вони сприяють успішному засвоєнню дивовижного і різнобарвного світу «крилатих слів», розвивають «дар слова», закріплюють і узагальнюють матеріал із вивчених тем з української мови, забезпечують розвиток творчої особистості [1, с. 3 - 5].

Отже, робота над фразеологізмами буде систематичною, якщо на кожному уроці будувати завдання для вивчення нової теми з активним залученням фразеологічного матеріалу. Диференційний підхід сприятиме глибокому засвоєнню учнями фразеологічного матеріалу, а різнорівнева форма роботи дасть змогу створити ситуацію успіху на уроці української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладчук Р.Б. Робота над фразеологізмами на уроках української мови : Збірник вправ / Р.Б. Гладчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2014. – 60 с.
2. Быстрова Е.А. Теоретические основы обучения фразеологии в национальной школе / А.А. Быстрова. – М.: Педагогика, 1985. – 136 с.
3. Максименко Н. Б. Технології вивчення предметів галузі «Мови і літератури» в початковій школі : Навчально-методичний посібник / Н.Б. Максименко, Т.Б. Качак. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2015. – 100 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.
5. Шрамко О. Регіональний фразеологічний мовний матеріал як засіб соціалізації молодших школярів / О. Шрамко // Початкова школа. – 2011.– № 12. – С. 7-11.